

REVUE
PRO
DUCHOVNÍ
HUDBU

psalterium

folia

ROČNÍK 10 ČÍSLO 2/2016

Convivium MMXVI - last minute

Letní škola duchovní hudby
CONVIVIUM
Klášter premonstrátů Želiv,
20. - 28. srpna 2016
www.convivium.cz

Již třináctým rokem pořádá Společnost pro duchovní hudbu prázdninové kurzy, jejichž posláním je povznesení hudby v našich kostelích a podpora zpěvákům a varhaníkům, kteří se na ní podílejí. Pro ty, kteří zpívají celý rok, je to příležitost poznat nový repertoár, přátele a čerpat ze zkušeností uznávaných hudebníků. Naopak těm, kdo nemají možnost během roku zpívat, nabízí Convivium pořádně si to užít formou aktivní dovolené; slovy Lukáše Vendla: „mám vpuštěk“.

Convivium je příležitostí i pro kněze. Mohou (pochopitelně kromě své účasti) vyslat varhaníky a zpěváky, kteří farnosti neúnavně a nezištně slouží. Pokud jim farnost přispěje na část nákladů, může hudebníky pozitivně motivovat a jistě se to vyplatí.

Convivium je místem setkání aktivních hudebníků, kteří chtějí rozvíjet své poznání v oblasti duchovní hudby. Probíhá tradičně v klidném inspirativním prostředí želivského kláštera, místa s neobyčejně bohatou hudební tradicí. Účastníky letos přivítá restaurovaný kostel J. Santiniho a rekonstrukce se dočkaly zejména oboje varhany. Poprvé se můžeme těšit na nové velké varhany v hlavní lodi, které byly dlouhá léta nefunkční.

Convivium je určeno chrámovým hudebníkům, kteří mohou poznávat méně známý repertoár, navazovat nové umělecké spolupráce, konzultovat

a vyměňovat si zkušenosti. Účast špičkových lektorů, muzikologů a uznávaných umělců nabízí také profesionálním zpěvákům, varhaníkům a sbormistrům možnost čerpat zkušenosti z historicky poučené interpretace a způsobu práce.

DĚTSKÁ TŘÍDA

Convivium je otevřené jako příjemná **forma aktivní dovolené i rodinám s dětmi**. Pro děti od 5ti let je připraven celodenní program. Hry a zábava se v blocích střídají s nácvkem písniček. Program letos rozšíříme o rudočinné umělecké aktivity a doufáme i choreografie a tance. O zábavu dětí se bude poprvé starat písničkářka **Jana Svobodová (Březovská)** členka Ztracené kapely, dětská psychologka **Barbora Šmídová** a další.

Navážeme na dobré tradice předchozích ročníků; můžeme se opět těšit na spirituály a gospel s populárním **Terry Francoisem** i na seminář pravoslavné hudby s dirigentkou **Žannou Gončarenko**.

Připravili jsme i mnoho nového. **Adam Viktora**, umělecký vedoucí souboru Ensemble Inégal, bude studovat díla Arvo Pärta, Zdeňka Lukáše a Jana Dismase Zelenky. **Lukáš Vendl** se vedle třídy varhan představit jako odborník v oblasti německé protestantské duchovní hudby při studiu skladeb Johanna Scheina, který letos slaví výročí 430 let od narození. Podtitul semináře zní: „Je dobré mít alespoň Scheina (o repertoáru)“. Třída gregoriánského chorálu pod vedením **Marka Kleina** bude mimo jiné studovat po 40 letech restituované melodie edice Graduale Novum a zejména dosud opomíjené techniky falsobordonů.

Významná výročí českých autorů si připomeneme v seminářích **Roberta Huga**, uměleckého šéfa souboru Capella Regia a vedoucího oboru staré hudby na FF Masarykovy univerzity, zaměřených na méně známé žalmy Ferdinanda

Carpara Fischera, který by letos oslavil 360 let od narození a 270 let od úmrtí.

SPOLEČNÝ PROJEKT

Společným provedením *Missa quadragesimalis F-dur* na závěr kurzů při nedělní bohoslužbě připomeneme výročí 300 let od narození Josefa Ferdinanda Norberta Segera.

Josef Ferdinand Norbert Seger byl nejvýznamnějším českým varhaníkem 18. Století. Působil ve dvou nejvýznamnějších chrámech Starého města pražského, v kostele Panny Marie před Týnem a svatého Františka Serafinského při křižovnickém klášteře. Jeho žáky byli mnozí významní čeští skladatelé klasicizmu. Jako skladatel se věnoval převážně svému nástroji, z jeho odkazu známe množství varhanních preludií a fug.

Vokální mše F-dur patří k nemnoha dochovaným figurálním skladbám. Dílo potvrzuje Segerovo kontrapunktické mistrovství obdivované již jeho současníky. V rámci společného projektu nastudujeme části Kyrie, Sanctus, Agnus. Vzhledem k charakteru je tato mše dobře použitelná při současné liturgii.

SÓLOVÝ ZPĚV

Individuální semináře se letos zaměří ke staré hudbě ve smyslu interpretace, stylu, estetiky, nauky a zejména techniky. Poznání starých interpretačních a estetických principů je přínosné pro provádění pozdější i současné hudby.

Zpěvákům se na Conviviu bude poprvé věnovat dlouholetý hlasový poradce Státní opery Praha a profesor Pražské konzervatoře **Jiří Kotouč**. Podtitul třídy zní „interpretace vokální hudby 17.-19. stol., klasická pěvecká technika“. Jména úspěšných žáků potvrzují že, výuka zpěvu Jiřího Kotouče přináší výsledky. Díky své mnohaleté interpretační praxi má zkušenosti a dokáže účelně poradit snad s veškerou figurální hudbou, s níž se zpěvák v našich kostelích může setkat.

Ondřej Šmíd se v semináři zaměří na raně barokní sólové a ansámblové duchovní koncerty A. Mazáka a L. Viadany. Na studovaném repertoáru budou vysvětlovány některé aspekty dobové hudební nauky. Pochopení souvislostí v hudbě 17. stol. nemá vztah jen k hudbě dané doby, ale najde využití i v moderních žánrech, osvětluje současnou nauku a formuje naše hudební cítění. Bude se hovořit o tempu a charakteru (hudby), o taktu a dirigování, když taktové čáry ani dirigenti ještě neexistovali. O napětí a uvolnění, o měření, o poetice a stopách, o mluvení a znění a o tom, co je hlavní: o rétorice a sdělení, o „performanci“ a provedení.

„Hudba není ničím jiným než řečí a rytmem, a až nakonec zněním; ne naopak“ (Giulio Caccini, 1602). Tento citát v důsledku znamená, že hlavní je role, kterou hrajeme, a zpívání je pouze vedlejší produkt herectví. Jestli většina učitelů zpěvu učí zpívat, v tomto semináři se budeme paradoxně učit „nezpívat“.

Konzultace liturgického zpěvu se zaměří na rozdíly akustického a amplifikovaného zpěvu žalmů, na teorii fráze, sprezzaturu a další aspekty přednesu. Děti se budou cvičit v liturgickém čtení.

VARHANY

Lukáš Vendl bude jistě demonstrovat dynamiku a úhoz při hře na varhany, zaměří se na teorii závěrů (kadenecí) a hru generálbasu v 17. stol. Svou třídu označil výmluvným titulkem: „Generálbas na počátku i nyní i navěky“ a náplň varhanního semináře přibližuje na otázkách: Jak improvizovat, ve starém slohu? Jak přemýšleli a co se učili varhaníci před 300 lety, než začali vymýšlet improvizace a komponovat preludia

pokračování na straně 5

OBSAH

Jak na to?

- Jedno zjednodušení pro čtení čtvercových not, *E. Kindler*.6
Pravidla měkké výslovnosti latiny pro zpěváky, *O. Šmíd*.8

Bylo, je a bude

- Convivium MMXVI - last minute, *O. Šmíd*.1
Výsledky skladatelské soutěže SDH 2015, *O. Šmíd*.4
Skladatelská soutěž SDH 2017, *O. Šmíd*.5
Nové vydání graduálu pro čtenáře Psalteria, *O. Šmíd*.7
Spiritualita chrámového sboru, *JiKu*.10
Musica figurata.12
Svatováclavské slavnosti.12
Oprava, *O. Šmíd*.12

Z redakční pošty

- K notové příloze, *M. Čihař*.11

Notové přílohy

Nejlepší skladby soutěže SDH 2015

- Petr Chaloupský Dignus est Agnus
Martin Horyna Viděl jsem od Boha sestupovat Svaté město
Jan Bernátek Chvalte Hospodina všechny národy

MINISTERSTVO
KULTURY

Časopis vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury ČR

PSALTERIUM, revue pro duchovní hudbu

Ročník 10, č. 2/2016

Vychází 6x ročně, vydává Psalterium s. r. o., Koleční 4, 160 00
Praha 6

IČ 26448203, tel. 220 181 295, psalterium@sdh.cz

<http://zpravodaj.sdh.cz>

Redakční okruh: Jaroslav Eliáš, Evžen Kindler, Rastislav

Podpera, Tomáš Slavický, Ondřej Šmíd (šéfredaktor)

Design: Jana Majcherová, Andrea Šenkyříková

Sazba: Jiří Kub, Sazba notové přílohy: Martin Šmíd

Registrace: MK ČR E 17101 ze dne 30. 10. 2006, ISSN 1802-2774

Milí čtenáři,

V tomto čísle najdete aktuální informace o projektech SDH, které probíhají v letních měsících. Přinášíme pozvánku na koncerty festivalu Musica Figurata, které proběhnou na konci srpna. Na září si již můžete rezervovat místo v diáři a vstupenky na akce z nabídky festivalu Svatováclavské slavnosti v Praze. Zejména se dočtete o zaměření letošní letní školy duchovní hudby Convivium. Pokud budete mít chuť na výlet, rádi vás uvítáme v Želivu. Přijďte na celý týden nebo si vyberte některý z koncertů a přijďte na kratší dobu. Potkáte zajímavé lidi a užijete si konec prázdnin.

Článek o „měkké“ výslovnosti latiny je určen pro české zpěváky a je míněn na provádění figurální hudby období baroka a renesance. Výslovnost latiny se místně i dobově lišila a dnes existují rozdílné, ale „zaručené“ názory. Smyslem je publikovat ucelený soubor pravidel, příkladů a zkušeností; pomoci v pochybnostech a částečně citovat jiné pohledy. Je dobře si uvědomit, že volba mezi „tvrdou a měkkou“ (nebo jinou) výslovností je značně volná, a zarputilé odmítání všeho, v čem jsme nevyrostli, je častý, ale nesprávný argument. Podstatné, v čem má článek pomoci, je výslovnosti v rámci skladby neplést.

Skladatelská soutěž z minulého roku zná své vítěze. SDH se v dřívějších letech podílela na uvedení duchovních skladeb členů Svazu českých skladatelů na festivalu Dny soudobé hudby pouze finančně. Soutěž však dává náplň činnosti SDH, rozvíjí povědomí a spolupráci členů SDH, chrámových hudebníků a skladatelů, členů SČS. Zejména formuje a motivuje tvorbu duchovní hudby.

Organizování soutěže dává možnost definovat kritéria k tomu, aby byly vznikající skladby skutečně duchovní svým použitím a zejména stylem.

Když jsem začátkem roku přijal funkci šéfredaktora, přemýšlel jsem o dřívějších časech, kdy si obrozenci a umělci vzrušeně vyměňovali názory na stránkách časopisů, a že toto se nikdy alespoň do Psalteria nevrátí. A ejhle, hned na první číslo se objevila reakce a zrovna na skladbu (pasticcio), kterou jsem publikoval já.

Za tuto a každou reakci děkuji. Velice mě těší vědomí, že moje práce někoho zaujala. Je to jako u diplomových prací, kdy autor má být vděčný, protože to je možná naposledy, kdy jeho práci četli alespoň dva lidé (vedoucí a oponent). Reakce Marka Čihaře, kromě toho, že má pravdu, otevírá poměrně zajímavý okruh úvah a budu rád za další názory. Zejména by mne potěšilo, kdyby se objevily i reakce těch, kteří písničku nacvičili a zazpívali, protože je super.

Přestože příklad je komplikovaný tím, že se jedná o manipulaci s dokonalou kompozicí J. S. Bacha, nabízí demonstraci různých pohledů. Rozpor mezi muzikologickou teorií, zápisem a znějící praxí; mezi varhanní a pěveckou představou, mezi dnešní harmonií a dobovým kontrapunktem atd. Dnes často aplikujeme kritéria moderní teorie na starou hudbu, která ovšem používala kritéria úplně jiná. Potom se samozřejmě Michnovo řešení závěrů, které zmiňuje M. Čihař, prázdných akordů (používá jen tercii nebo kvintu), jeví jako divné nebo chybné. Michna se některým muzikologům zdá být nedokonalý skladatel neznalý pravidel, přitom pouze neznáme jeho kritéria a soudíme podle našich; ta bohužel nemohl znát Michna. Právě teorií závěrů se bude zabývat Lukáš Vendl na Conviviu.

Bohužel reakce mi nebyla předána ani J. Kubem, ani M. Čihařem, proto se pokusím připravit širší reakci do příštího čísla.

Výsledky skladatelské soutěže SDH 2015

Na podzim jsme vyhlásili skladatelskou soutěž s uzavěrkou na konci roku 2015. Zadání znělo na vytvoření krátké vokální skladby pro liturgické použití – moteta pro smíšený sbor, nebo sólový hlas, doprovod varhan (realizovaný, nebo generálbas), nebo i bez doprovodu (a cappella) na biblický, nebo liturgický text, jazyk čeština nebo latina v délce max. 4 minuty. Byla zdůrazňována praktická použitelnost díla v běžném liturgickém provozu jako podstatné kritérium hodnocení.

Do soutěže bylo nakonec přihlášeno deset skladeb, které splnily podmínky zadání. Upřímně jsme očekávali počet vyšší. Do soutěže na mešní ordinárium před několika lety bylo podáno přes 30 kompozic. Patrně uzavěrka na konci roku díky zaneprázdnění způsobila malou účast a někteří autoři, kteří prvotně avizovali účast, se nakonec omluvili. Věříme, že zájem o soutěž v následujících letech poroste.

Hodnocení prováděli porotci nezávisle a bez znalosti jmen autorů soutěžních skladeb. Členy hodnotící komise byli (abecedně) Jiří Churáček, skladatel, vyučoval skladbu na Pražské konzervatoři, stále vyučuje teoretické předměty na konzervatořích v Praze a Českých Budějovicích, Josef Kšica kapelník a varhaník katedrály sv. Víta, Vojtěch Mojžíš skladatel a Martin Šmíd skladatel, varhaník u Panny Marie Sněžné v Praze.

Každý porotce přiřadil skladbám pořadí (číslem) od nejlepší po nejslabší; vítězná skladba tedy měla nejnižší součet všech hodnocení. Tento způsob vyloučil možnost různých vah známek od jednotlivých porotců.

Při pohledu na hodnocení bylo zajímavé, že porotce v názoru rozdělil zejména pohled na styl skladeb; starý, klasický versus moderní. Tak některé skladby získaly od části poroty nejlepší a od zbytku nejhorší hodnocení a jiné skladby naopak. Vzhledem ke značnému rozptylu hodnocení nelze spravedlivě určit jednoznačné pořadí. Proto jsme vyhodnotili první tři skladby jako nejlepší; ty dosáhly téměř shodného hodnocení. Další tři skladby následovaly s jasným bodovým odstupem. Zbytek skladeb vytvořil opět zřetelně bodově odsazenou skupinu, ve které byla naopak porota vzácně jednotná.

Na základě zmíněné analýzy hodnocení vyhlášíme za vítěze letošního ročníku tři nejlepší skladby (v abecedním pořadí jmen autorů):

Jan Bernátek Chvalte Hospodina všechny národy

Martin Horyna. Viděl jsem od Boha sestupovat Svaté město

Petr Chaloupský. Dignus est Agnus

Tyto skladby jsme ocenili a otiskujeme se souhlasem autorů jako notovou přílohu Psalteria a věříme, že se dočkají hojného provozování, obliby a následování.

Tyto a navíc skladby dalších tří autorů v pořadí hodnocení budou provedeny na koncertě dne 3. 11., v kostele Panny Marie pod řetězem, Praha 1 – Malá Strana v 19:30 v rámci festivalu Dny soudobé hudby, který pořádá Společnost českých skladatelů (člen AHUV), v nastudování Pražského katedrálního sboru a sólistů pod vedením Josefa Kšici. Jedná se o skladby autorů:

Jitka Koželuhová Sborová fantazie na píseň MJH Jesu Kriste, štetřý kněže

Jan Vrkoč Moteto Nanebevzetí PM Psalm 44

Michael Korbička. Ave Maria

Pořadí skladeb na koncertě bude upřesněno. Díky skladatelské soutěži dochází k užší spolupráci SDH a SČS, která, bude jistě přínosná pro obě skupiny. V letošním roce se koncert festivalu Dny soudobé hudby poprvé koná v kostele řádu Maltézských rytířů, jehož členem je náš předseda Jaroslav Eliáš, který zde za SDH léta pořádá celoroční cyklus koncertů. Tedy festival DSH se bude konat v krásném inspirativním prostředí, které navíc nabízí své pravidelné publikum.

PROFILY AUTORŮ VÍTĚZNÝCH SKLADEB

Jan Bernátek (1950) vystudoval obor klavír na Konzervatoři v Ostravě, dále pak JAMU v Brně a hudební kompozici v Praze u I. Hurníka. Ve své profesi korepitor a učitele klavíru působil

u Pražského mužského sboru FOK, na Pražské konzervatoři, v Hudební škole hl. města Prahy, na Gymnasiu J. Nerudy.

Ve své tvorbě se věnuje hlavně duchovním tématům s lidovými písněmi. Je členem SDH a SČS, na jejichž koncertech jsou pravidelně uváděny premiéry jeho skladeb. Získal asi 30 cen v celostátních i mezinárodních soutěžích. Např. dvakrát cenu Čs. rozhlasu Vltava za oratorní díla Svatý Vojtěch a Nový Jeruzalém. Mnohé skladby natočil Čs. rozhlas.

V současné době žije v Olomouci, kde působí mimo jiné jako varhaník v dominikánském chrámu Neposkvrněného početí Panny Marie.

Martin Horyna (1956) vystudoval hudební vědu na FFUK v Praze (1980), v letech 1980–2000 pracoval ve Státní vědecké knihovně v Českých Budějovicích, od roku 2000 vyučuje hudební teorii a dějiny hudby na katedře hudební výchovy pedagogické fakulty Jihočeské univerzity tamtéž. V roce 1982 založil soubor staré hudby Dyškanti, s nímž se věnuje především koncertní činnosti. Jako chrámový varhaník působil od roku 1980 na venkovských kůrech v okolí Českého Krumlova, 1993–1996 byl regenschorim v Českém Krumlově, od roku 1996 působí v kostele Obětování P. Marie v Českých Budějovicích, kde hraje na nástroj, který je zdařilou rekonstrukcí zdejších původních varhan z roku 1679. Komponuje příležitostně od dětských let, v oboru je samouk, ale hudební teorii studoval u skladatelských osobností Petra Ebena a Vladimíra Sommera; tato zkušenost ho rozhodujícím způsobem inspirovala. Většinou píše drobné liturgické skladby

ke konkrétní příležitosti (svátek, svatba, křtiny...) a pro konkrétní obsazení (zpravidla zpěváci a instrumentalisté ze souboru Dyškanti). Kromě písní, respnsoriálních žalmů, introitů, alelujatických veršů a motet se jedná například o několik mší nebo pašijí pro různá obsazení.

Petr Chaloupský (1964)

Vedle technického vzdělání na ČVUT Praha studoval soukromě klavír u Milady Pokorné, varhany u Josefa Popelky a skladbu u Jana Hanuše. Od roku 1999 působí jako varhaník a ředitel kůru u sv. Jiljí v Praze v dominikánském klášteře. Zde hraje na tři manuálové barokně-romantické varhany. V roce 2000 založil soubor Schola Dominicana, s kterým doprovází vícehlasým zpěvem liturgii v chrámu sv. Jiljí (chorál, renesance a díla vlastní tvorby). Je autorem velkého počtu duchovních skladeb (moteta, propria, žalmy litanie, antifony, ordinária atd.), které využívají hudebníci u nás i z celého světa. Velkou část liturgických skladeb je možno zdarma stáhnout online na: <http://chaloupsky.op.cz>.

Doprovází různé sbory při figurálních mších, je varhaníkem na radnici v Praze 4 a příležitostně koncertuje sám i s dalšími interprety. Patří mezi přední varhanní improvizátory. Natočil řadu CD, komponoval hudbu k filmovým dokumentům. V jeho tvorbě převažují díla liturgická vokální a varhanní. Jeho díla byla několikrát oceněna v soutěžích duchovní hudby v České republice.

Skladba "Dignus est Agnus" je napsána jako Introit ke slavnosti Ježíše Krista Krále pro smíšený sbor (scholu) a varhany. Skladba je inspirována francouzskou katedrální tvorbou, a tak nejlépe vyzní v provedení s větším romantickým nástrojem, kde je možno uplatnit střídání sytého zvuku pléna (tutti) s tichým smyčkovým podbarvením sboru.

Ondřej Šmíd

dokončení ze strany 2

nebo fugy? Jak vytvářet harmonizace a doprovod písní? Co si smíme na kůru dovolit dnes? Vedle těchto témat se bude pracovat na repertoáru z bohaté varhanní literatury, nejlépe z doby barokní, který si účastníci připraví.

DOPROVODNÝ PROGRAM.

Vedle vlastního muzicírování účastníků, probíhají večerní koncerty v rámci letního festivalu Musica Figurata a samozřejmě konzultace v pivovaru. Pro ty, kteří pamatují dávno kulturu stravování v klášteře, stojí za upozornění, že klášter vybudoval nemalým nákladem novou restauraci a rozšířil stávající pivovar. Takže měděné tanky s pivem poskytují hostům inspirativní vyhlídku.

Sobotní koncert je věnován představení výsledků práce sborových seminářů. Convivium je zakončeno slavnostní nedělní bohoslužbou (28. 8.), kde se účastníci aktivně zapojí do zpěvu ordinária a propria ze skladeb nastudovaných během kurzů. Sólovým třídám je věnován koncert v pátek (26. 8.).

Convivium 2016 pořádá Společnost pro duchovní hudbu za laskavé podpory Ministerstva kultury a dalších sponzorů. Záštitu přislíbil europoslanec pan Pavel Svoboda.

Podrobné informace a přihlášky:
www.convivium.cz

Ondřej Šmíd

SKLADATELSKÁ SOUTĚŽ SDH 2017

Datum uzávěrky pro přihlášení skladeb: 31. 1. 2017

Zadání soutěže: vokální skladba pro liturgické použití – moteto pro smíšený sbor nebo sólový hlas, píseň nebo např. respnsoriální žalm; doprovod varhan (realizovaný, nebo generálbas), nebo bez doprovodu (a cappella); text biblický, liturgický nebo vlastní, jazyk čeština nebo latina, délka max. cca 4 minuty. Důležitým kritériem je duchovní styl a praktická použitelnost díla v běžném liturgickém provozu. Skladby pro sólové hlasy mohou vhodně využít (nebo zaměnit) jeden nebo několik běžných nástrojů (housle, flétna...). Tím je myšleno malé obsazení, které může být při liturgii snadno k dispozici (z farnosti, místní ZUŠ atd.).

Způsob doručení: nejlépe elektronicky ve formátu PDF na e-mail: smid@ondrej.info, případně v tištěné formě na adresu: Společnost pro duchovní hudbu z.s., Koleční 4, 16000 Praha 6. Skladby budou hodnoceny jako anonymní.

Nejlepší skladby budou oceněny, koncertně provedeny a publikovány jako v tomto roce.

Ondřej Šmíd

zpívání o prázdninách
Convivium
XIII. roč.

je určeno chrámovým hudebníkům, studentům hudby, zpěvákům, sbormistrům a varhaníkům za účasti špičkových lektorů, umělců a muzikologů.

pro všechny zpěváky
sborový zpěv: české baroko, německá protestantská hudba, pravoslavná hudba, spirituály, současná hudba ... chorál.

aktivní dovolená
pro rodiny s dětmi
tvoření a program pro děti.

varhany, sólový zpěv

tel. 608 950 005
informace a přihlášky: www.Convivium.cz

Letní školu duchovní hudby pořádá Společnost pro duchovní hudbu z.s. za podpory MKČR a dalších sponzorů.

spolu probíhá hudební festival www.MusicaFigurata.cz

klášter premonstrátů
Želiv 20.–28. srpna 2016

Jedno zjednodušení pro čtení čtvercových not

Na kursu gregoriánského chorálu, který dělám ve farnosti sv. Václava na pražském Smíchově, jsem si ověřil účinnost dvou „figlů“, k nimž jsem došel během těch přibližně šesti desetiletí, kdy se gregoriánskému chorálu věnuji, a tak první z nich dávám k dispozici čtenářům Psalteria. Nejprve jednu vzpomínku, je to analogie, ale z úplně jiné oblasti.

Starší čtenáři se snad pamatují na ten poprask ve školách, když se zavedla výuka matematiky na základě množin. Nerozuměli tomu ani rodiče ani učitelé, tím méně žáci, a na jakousi poznámku čtenáře novin, že je to k ničemu, odpověděl jeden matematický nadšenec (já jsem to nebyl!), že žáci se tím dostanou do hlubšího pochopení světa čísel. Později jsem si na tenhle názor vzpomněl, když jsem se dozvěděl o následujícím problému, který řešili pedagogové:

Ví se, že třikrát čtyři je rovno čtyřikrát tři, a podobně pro násobení jiných párů čísel. Žákům se však měl dát hlubší vhled do světa čísel, v tomto případě konkrétně udělat jasno, proč tomu tak je nejen pro ten pár tři a čtyři, ale při násobení jakýchkoliv dvou čísel, a závažnost celé věci se jim ukázala na příkladu. Máme tři košile a na každé z nich jsou čtyři knoflíky, dohromady je tam tolik a tolik knoflíků. A jindy máme čtyři košile a na každé z nich jsou tři knoflíky. Je to úplně jiné uspořádání knoflíků, ale, světe div se, knoflíků je stejně jako před tím! Zdálo by se, že je to zázrak, ale ne, dá se logicky dokázat, že tomu tak musí být, a to i pro všechny ostatní myšlené dvojice počtů knoflíků a košil. Dokázat to není nic jednoduchého, ale nakonec to vypadalo, že by pedagogové, až se to sami naučí, to mohli naučit žáky všeobecně vzdělávacích škol. A jeden zahraniční profesor si tomuto úspěchu teoretické pedagogiky sarkasticky povzdychl: „Vyřešili jsme problém naučit žáky, že třikrát čtyři se rovná čtyřikrát tři. A teď stojíme před dalším problémem: naučit je, že to je dvanáct.“ Ano, když jdete koupit čtyři věci po třech – ne korunách, za ty si nic nekoupíte, ale třeba dolarech – a víte jen to, že byste zaplatili stejně, jako kdyby ty věci byly tři a stály po čtyřech těch ménových jednotkách, je vám to na houby, pokud chcete mít jistotu, že vás prodávác nešidí.

Určit okamžitě a bez dlouhého odvozování výšku tónu na základě jeho hranatého znaku ve čtyřlínkové osnově, to je pro zpěváka či zpěvačku gregoriánského chorálu stejně důležitá dovednost jako ovládat stejně brisně náso-

bilku v běžném životě. Je sice pravda, že i v oblasti gregoriánského chorálu je uži-

mýšlejme:

Ta čtyřlínková osnova, ty nezvyk-

Quidonská ruka - tradiční pomůcka pro odvození výšek tónů.

tečné a chvályhodné vidět pokud možno co nehlouběji do „světa tónů“, alespoň těch, které se mají zpívat a tvoří tedy skladbu a část liturgie, takže mají svou formální, rytmickou a tonální strukturu a liturgický i dějinný kontext. A lze to upřímně doporučit pro případ, že máte čas se nad skladbou zamyslet. Ale znáte to, občas se vám stane, že přijдете na kůr nebo někam jinam do kostela, strčí vám pod nos „čtvercové“ noty a – zpívej.

Můžete se nafrnět, říct, že takovýhle šlendrián, tedy zpívat bez přípravy při liturgii, nepodporujete, a nezpívat. Ale ono to obvykle nejde, už jen proto, že byste tím uvolnili čas pro nějaký ještě horší šlendrián. A tak zpíváte, jak to jde. V první řadě musíte správně určit a intonovat výšku každého tónu, pokud to neuděláte, vše ostatní padá. Ale pře-

lé C- a F-klíče a to, jak se v té nezvyklé osnově různě vyskytují, to vše dělá v gregoriánském chorálu potíže. A tak zpěváci bývají vedeni k tomu, že si musí pro zpívanou notu „řádně uvědomit“, zda reprezentuje *fa*, *sol*, *mi*, atd., tj. musí vyjít od klíče, uvědomit si, zda je mu přiřazeno *do* nebo *fa*, a pak solmizačními slabikami odpočítat, co vyjde na zkoumanou notu, a pak podle toho vybrat z paměti výšku tónu nebo odvodit na základě intervalu mezi nalezenou solmizační slabikou a tou toho klíče a po tom všem přinutit hlasivky, aby vydaly tón příslušné výšky.

Někdy při tom krásně proniknete do tonálního případně i historického světa, v němž byste měli zpívat, ale někdy jste na tom podobně jako ten kupující, který sice ví, že čtyřikrát tři je stejně jako

tříkrát čtyři, ale marně uvažuje, kolik vlastně má zaplatit. Znáte kdejaké detaily, proč to vyjadřuje v tom modu zrovna takhle a ne jinak ta zpívaná slova, víte, že je tam zrovna dejme tomu dominanta plagálního modu, atd., ale skutek utek, opravdu, mělo to už znít prostorem a vy zatím odvozujete a odvozujete.

Tak to nejde, že. Ale odvozujte teď, když nezpíváte, nýbrž čtete Psalterium:

K prostoru těch čtyř linek se dá bez komplikací přiřadit 9 tónů – tři do mezer, čtyři na linky a dva nad a pod osnovu. To je tak asi rozsah, který zvládne zazpívat neškolený jedinec, např. v mešním ordináriu, když ho zpívají (teoreticky) všichni přítomní v chrámové lodi. A průměrný neškolený jedinec může těch 9 tónů zvládnout přibližně mezi malým *c* (nejnižší) a jednou čárkovaným *d* (nejvyšší), je-li to muž, nebo – je-li to žena – totéž o oktávu výš. To slovo *přibližně* berme vážně, může jít ne o *c*, ale o *cis* či *ces* a podobně ne o *d'*, ale o *dis'* či *des'*; bude se nám to moc hodit.

Stojí za to se ten přibližný vztah míst v osnově k tónům naučit, tedy např. že mezeře uprostřed osnovy odpovídá „přibližně“ *g*, nejvyšší linka „přibližně“ *c'*, ta pod ní „přibližně“ *a*, nejnižší linka ukazuje „přibližně“ *k c, d'*, atd. A teď se do toho začne plést klíč. Ten určuje, kde by měly být mezi sousedními tóny celotónové intervaly a kde intervaly půltónové. Určuje to tak, že ukazuje, kde by měla být v osnově – řečeno nyní po našem, totiž v moderní terminologii – durová tónika (pro C-klíč) nebo subdominanta (pro F-klíč). Jde-li o C-klíč, určit durovou tóniku je jednoduché, je na té lince, kde je klíč; máme-li co do činění s F-klíčem – místo, kde je v osnově tónika, odkrojujeme od subdominaty, na kterou ten klíč ukazuje (obvykle vykroukne tónika na první mezeře zdola). Všimněme si, zde už není nic „přibližně“, nyní už máme tóniku umístěnou „přesně“ na tom místě v osnově (říkejme mu obecně *T*), kterému jsme na začátku přiřadili ono původně nepřesné *a, c'* atd...

Určení durové tóniky uděláme jen jednou, vlastně stačí, když to uděláme nyní, při čtení tohoto článku a zapamatujeme si to. A když si to nezapamatujeme, tak to uděláme, když se na daný zpěv (přesně: na jeho klíč) po prvé podíváme. A pak už je to snadné: když je durová tónika na místě pro tón *T*, je naše skladba jakoby v *T*-dur a podle něho si v duchu přimyslíme předznamenání, které by měla tónina *T*-dur, čili:

To odporbné slovo *přibližně* interpretujeme pro jakékoliv místo v osnově tak, že znamená přesně, ale v té tónině *T*-dur. Tj. čteme ty původní výšky tak, jako bychom měli předznamenání tóniny *T*-dur.

Takže když C-klíč je na té horní lince, je opravdu na tom, co čteme jako tón *c*, a jsme hotovi: žádné předzna-

menání není, *přibližně* znamená všude *přesně*. Když je ten C-klíč na druhé lince shora, tedy na tom, co čteme jako *a*, přimyslíme si tři křížky, takže *c* pod osnovou je pro nás *cis*, stejně i *c* na první lince shora, *g* v mezeře uprostřed osnovy je pro nás *gis* atd.; pokud se pak někdy v téže mezeře vyskytne béčko (jinde být nemůže), místo *gis* tam čteme *g* (no, kdo chce, může si místo křížků domyslet čtyři béčka, proti gustu žádnéj dišputát). Je-li C-klíč ještě níž (na druhé lince zdola), tedy na místě odpovídajícím *f*, durová tónika vyžaduje číst noty, jako by byly v *F*-dur, takže měníme jen ono „přibližně *h*“ (v první mezeře shora) na (*přesně*) *b*.

F-klíč bývá na druhé lince shora, takže si snadno odkrojujeme (a můžeme si jednou pro vždy zapamatovat), že durová tónika je na první mezeře zdola, ta ukazuje na tón *e*, takže čteme v *E*-dur, tj. přimyslíme si čtyři křížky.

Je to vlastně docela jednoduché, jen snad se může zdát, že to přibližně přiřazování míst v osnově a kolem ní tónům od *c* do *d'* vyžaduje velkou dávku učení; ale mějte kuráž, je potřeba naučit se to jen jednou, a když se rozhodnete, že si u každého zpěvu, který nacvičujete nebo studujete, určíte nějaké vertikální místo v osnově či u ní, že si ho právě na té skladbě vryjete do paměti, za dvě neděle, v nichž plně ozdobíte svůj duchovní život gregoriánskými proprii, to máte v krvi resp. v hlavě, v očích i v uších.

Neztratit se v čtyřlinkové notaci je základ už pro choralisty-začátečníky. A těm je popsána technika hlavně určena. Nelze ji přímo a jednoduše použít, když zpěv má tak velký rozsah že jsou čtverečky i na pomocných linkách nebo je během něho změna klíče. Provedení takových zpěvů z listu a při tom bez zakoktání lze ovšem nechat až na dobu, když se případný uživatel této techniky stane chorálním mazákem (s malým *m* a nikoliv Alberikem).

A ještě jednu poznámku, pro případné doprovázení gregoriánského chorálu. Nejsem příznivcem harmonizace chorální melodie; nejen, že ta harmonizace není autentická, ale melodie tím ztrácí svou svobodu, lehkost, rozlet, nábožně pozdvižení myslí k Bohu v modlitbě a je obtěžkána akordy i tehdy, když ji doprovází ten nejlepší varhaník. Když však už doprovod z nějakého důvodu musí být, pak až na výjimky se varhaníkovi může hodit, když se naučí číst melodii výše popsaným způsobem. Nestane se mu pak, že přijde s nabídkou pomoci ubohým zpěvákům varhanní podporou a přizná se, že umí doprovázet jen něco a to něco jen v *D*-dur (mnozí choralisté se s něčím podobným asi setkali).

Evžen Kindler

NOVÉ VYDÁNÍ GRADUÁLU PRO ČTENÁŘE PSALTERIA

V roce 2011 vyšla edice chorálu *Graduale Novum*. Jedná se o kritické vydání nově restituovaných melodií na základě starých pramenů. Práce badatelské skupiny z Regensburgu trvaly 40 let. Edice je zpracována způsobem jako *Graduale Triplex*. Podrobnou recenzi knihy a studii vývoje chorálu přineseme v příštím čísle.

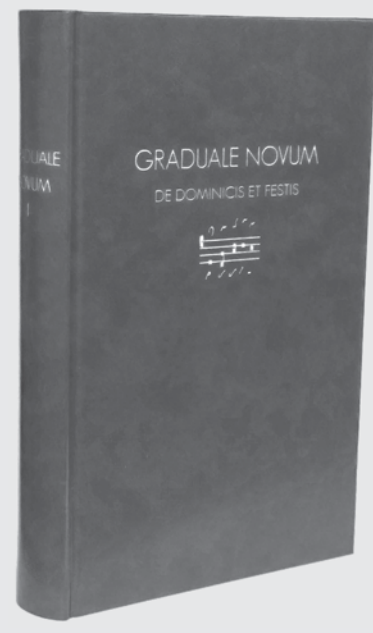
GRADUALE NOVUM DE DOMINICIS ET FESTIS

Editio Magis Critica Iuxta SC 117.
Tomus I: De Dominicis Et Festis
Hrsg. in Kooperation mit der Libreria Editrice Vaticana
576 stran, formát B5 (jako *Triplex*)
ISBN: 978-3-940768-15-5

Běžná cena u vydavatele: € 59 bez poštovného

Nabídka pro čtenáře Psalteria: 1480 Kč vč. DPH
Účastníci Convivia budou mít navíc možnost si knihu koupit za dotovanou cenu 1000 Kč.

Ondřej Šmíd

Pravidla měkké výslovnosti latiny pro zpěváky

Měkkou, také *italskou*, přesněji *římskou* výslovností latiny budeme v tomto textu chápat výslovnost používanou přibližně v době renesance a baroka ve figurální hudbě. V tom smyslu opakem bude chápána *tvrdá* výslovnost používaná v českých zemích, protože text je míněn pro české prostředí. O výslovnosti latiny v její dlouhé historii a vývoji existují mnohá pojednání, a toto není předmětem tohoto textu. Současné tvrzení zde uvedená nelze generalizovat na výslovnost starších ani současných děl.

V době, kdy latina již nebyla národním, ale mezinárodním, církevním a odborným jazykem, se výslovnost latiny v jednotlivých zemích odlišila. Zejména se výslovnost některých hlásek a specifických skupin hlásek přibližuje výslovnosti nejbližší podobné hlásky nebo skupiny hlásek vyskytující se v jazyce mluvčího.

Při autentické interpretaci vokálních děl (staré hudby) se zpravidla přistupuje k výslovnosti, kterou používal autor, nebo která se používala v dané lokalitě (původu pramene) nebo prostředí (např. po linii řádu). V baroku, kdy italská hudba určovala módnost a směr vývoje, se obecně předpokládá, že i v českých a německých oblastech u dvorů, kde působili Italové, se vyslovovalo měkce. Těžko si lze představit, že by italské celebrity, kapelník a zpěváci vyslovovali tvrdě. Tuto úvahu lze dnes snadno ověřit např. při návštěvách italských kardinálů v Praze, pokud celebriují latinskou mši v katedrále, samozřejmě mluví „měkce“ a naši concelebranti (biskupové, kanovníci) se jim automaticky přizpůsobí. Nikdo se nad tím nepozastaví a nepohorší, což zdaleka naplatí v případě našeho vlastního zpěvu.

Volba výslovnosti dnes záleží značně na interpretovi a souvislostech. Rozhodně není nutné držet se tvrzení: „jsme Češi, tak tvrdě“ a naopak: „když poučeně, tak měkce“.

O výslovnosti latiny podrobně pojednává např. Evžen Kindler v exkurzích *Ponořme se do latiny*, které jsou dostupné online.¹ Zde nabídneme ucelený, ale jednoduchý přehled pouček a příkladů pro zpěváky při provádění barokní figurální hudby. Přehled má sloužit k ujištění při pochybnostech,

¹ Evžen Kindler před vydáním laskavě připomínkoval tento text a jeho návrhy byly částečně zohledněny v textu nebo jsou uvedeny v poznámkovém aparátu. Odvolává se na pokyny výslovnosti gregoriánského chorálu ze strany papeže sv. Pia X, které jsou však o několik století pozdější. Tento výklad i příklady každopádně vychází z jiné předlohy citované dále, a tak nemůže být s E. Kindlerem ve všech detailech plně v souladu.

ale zejména jako podpora argumentace v diskusích, s nimiž se ve sborech denně setkáváme, kdy „správně je to, na co jsme zvyklí a proto se nám to tak líbí“. Text nemá ambice být vědeckou studií; záměrně používá místy příklady českých slov, protože právě to může být pro české zpěváky účinnou argumentací.

Pro výklad vycházíme ze schématu, které pro Němce a němčinu použila Vera Scherr v knize *Handbuch der lateinischen Aussprache* (1991) a není-li dále uvedeno jinak, odkazujeme se na tuto publikaci. Výklad doplněný o dlouholeté zkušenosti a praxi interpretů barokní hudby přizpůsobujeme pro češtinu. Pro snadné čtení a zapamatování budeme mezinárodní znaky výslovnosti, které lze zjednodušeně nahradit českou hláskou, přímo zapisovat česky.

Pravidla jsou upořádána do přehledu, ne jako postupný výklad; jsou také zestručněná, předpokládá se zejména základní znalost latiny, italské výslovnosti (italštiny), výslovnost zdvojených souhlásek, přízvučných, dlouhých a krátkých slabik ve slovech.

GLI [gli] označuje sice v italštině měkkou hlásku [lji]. To je ovšem pro latinu zcela nesměrodatné.

Skupina hlásek GLI se v latině vyskytuje zcela zřídka a vyslovuje se [gli].²

glisco [glisko], siglis [siglis], negligens [něglidžens]

GN [ñ] zní v latině jako nazální [ň], stojící mezi vokály se prodlužuje jako [ňň] gnarus [ňarus], gnosco [ňosko] agnus [aňnus], regnum [rěňnum], dignus [diňnus], signifer [siňňifer]

PH [f] prophetas [profětas], triumphus [triumfus]

S je většinou vždy **neznělé [s]**

na začátku slova, uprostřed bychom měli říkat [s], na konci slov se při mluvení S prodlužuje. V českých zemích se díky německému vlivu vžilo vyslovovat uprostřed slova znělé [z] a v tom smyslu se i vede (často zarputilá) argumentace. Opravdu v češtině a „české latině“ říkáme [konzervatoř], [konzonanta], [filozof]. Ovšem v případě římské výslovnosti latiny budeme vždy říkat [konservatoř], [konsonanta], [dispersit] [dispersit] ne [disperzit], [gymnásium], [filosof] atd. (české příklady jsou použity záměrně pro názornost).

² Odlišnost od italštiny.

[z] výjimkou je S uprostřed slova MEZI dvěma samohláskami (vokály) italsky jméno Zuzana – Susane [Suzane]. Komplikace je v tom, že znělé S uslyšíme jen v severní Itálii. Řím a jih Itálie používá téměř všude neznělé S. Pro nás při výslovnosti latiny by mělo být v těchto případech znělého S slyšet alespoň trochu [z].

miserere [mizerére], hosanna, osanna [ozanna], musika [muzika], ecclesiam [ekkléziam], nisi [nizi]

výjimka z výjímky: Slovo začínající S + samohláska např. surrexit, surget je jasně neznělé [s]

přidáme-li předponu končící samohláskou např. re-surrexit nepřesune se přízvuk, S zůstane neznělé a výslovnost zůstane stále stejná resurrexit [resurexit], designare [desiňnare], resonare [resonate], sacrosanctus [sakrosanktus]

opačná výjimka z výjímky: před znělou konzonantou se S stává znělé [z]

baptisma [baptizma], schisma [skizma], Israel [‘izrael / izrael]³

Kyrie eleison se vyslovuje neznělé [kirie eléijson] především je to cizí slovo řeckého původu.

Ze stejného důvodu „všechny“ národy včetně Němců říkají Christe [kriste], ale u nás se vžilo v tvrdé výslovnosti fonetické [chryste]. Otázkou zůstává, pokud je psáno Hosanna. Dále autorka připouští podobu na konci slova např. ve spojení Agnus Dei [aňňuzděi], je to spíše lidové a nedoporučuje se. Je vhodné se naučit vyslovovat spojení [sd].⁴

SC [š] je v italské výslovnosti čisté [š], mezi vokály [šš], jestliže následuje měkká samohláska. Tou není jen I nebo E, ale rovněž Y a AE (logicky i OE, nemáme příklad). E měkčí tvrdé A resp. O. Dobré je si rovněž představit, že měkká samohláska nemění SC na [sč], ale C ve spojení s měkkou samohláskou měkčí SC na [š].

tedy správně je descendit [dešendit] nikdy NE! : [desčendit]

suscipe [sušipe] nikdy NE! : [susčipe] ascendit [aššendit], scio [šio], discipuli [diššipuli], suscitatus [suššitatus], transcendens [tranšédens],

³ V tomto bodě Evžen Kindler nesouhlasí a rozchází se s tvrzením Vera Scherr.

⁴ Autor tohoto textu upřednostňuje i v tvrdé (české) výslovnosti používat Christe [Kriste] s ohledem na zřetelnost v akustice. Přesné vyslovení Agnus Dei [aňňuzděi] bez [zd] prosazuje např. Robert Hugo.

scaena [šéna], Scylla [šilla]

C dolce [č] říkáme i v latinském textu, jestliže po C následuje měkká samohláska. Tou je samozřejmě I, E, ale rovněž Y, AE a OE.

crucifixus [kručífiksus], fecit [féčít], speciosa [spečióza], accipere [aččipere]

cypressus [čiprésus], caeci [čéči], caelum/coelum [čélum]

správně je ecce [éčče], nikdy NE! : [ékče]

správně je accende [aččénde], nikdy NE! : [akčénde]

Y je rovněž měkká hláska! Zápis cithara i cythara budeme vyslovovat [čítara]. Pokud by si autor představoval tvrdé vyslovení, vloží hlásku H a zapíše chythara [kytara] (viz CH).

to stejně platí pro:

G dolce [dž] gymnasium [džim'nasium], regis [rédžis], confregit [confrédžít], ingemisco [indžemisko]

X [ks] je-li neznělé (stejně jako v italštině a jako běžné X v češtině)

pax [paks], dixit [diksit], extra [ékstra], unxi [uŋksi]

N před X je nazální [ŋks], nikoliv [naks] *při zpěvu nikdy nepřidáváme další vokál [ə] viz níže NCT.*

[gz] je-li znělé, stejně v případě předpony EX- následuje-li vokál nebo H:

exaudi [egzaudi], examine [eg'zamine], exules [ègzules], exhibeo [eg'zibeo]

také: exsilio, exsisto, exsules, exsultant jsou často vyslovovány [gz]. Jsou v klasické době bez S a vyvinuly se jako [z], podobně jako auxiliium [augziliium].

Z [dz] vyskytuje se v latině v cizích slovech, je znělé, neprodlužuje se baptizo [baptidzo], Nazareth [nadzaret], Lazarus [ladzarus]

TI+vocal se většinou vyslovuje [ci/cij]

gratia [graccia], satiabor [sac-ciabor], divitiae [di'vicie], tertia [tèrcia], gentium [džèncium]

Toto neplatí, je-li I přízvukné, nebo když předchází hláska T, S, X totius [tó'tius], totiusque [toti'us-kue], prophetia [profé'tia], hostia [òstia], mixtio [mikstio]

B D G [b d g] jsou ve všech případech znělé konsonanty, B D na konci slov se nespodobují! [p-t]

ab [abə], sub [subə], quod [kuòdə], illud [illudə]

Následuje-li slovo začínající samohláskou, ə se nevysloví: ab omni [abomni], sub umbra [subumbra],

[abomni], quod ore [kuodore].⁵

P T K [p t k] jsou NEaspirované! (tedy bez přídechu)

C tvrdé [k] následuje-li tvrdá samohláska A/O/U, rovněž ojedinele K, čteme [k] – kalendae [kalènde]

CH [k] podle řeckého písmene χ (chi) se realizuje jako C tvrdé chorus [kòrus], brachio/braccio [brakio/brakkio], Cherubim [kèrubim/ke'rubim], Jericho [jèriko], Melchisedech [mel'kizedek], Michael [míkael]

QU [ku] nikdy se nevyslovuje [kv]⁶ quam [kuam] nikdy NE! : [kvam].

SCH [sk] spojení S a CH se vyslovuje [sk]. schola [škòla], Ischarioth [is'kariot/iskariòt]

PH/TH [f/t] jako české F a T vždy nepřidechnuté euphonia [eufònia], catholicam [katòlikam]

H je v italské výslovnosti latiny němé – nevyslovuje se

habeat [abeat], hereditas [erèditas], hircorum [irkòrum], hymnus [imnus]

hodie [òdie], haedis/hoedis [èdis], prohibere [proibère], Abraham [abra.am]

Vyslovování jako [k] ve slovech mihi/nihil je dnes považováno za archaické.

Pokud se v zápisu objevuje michi/nichil je výslovnost [miki/nikil] opodstatněná.

XC dolce teoreticky se nabízejí čtyři různé způsoby výslovnosti

[ksč] excelsis [eksčèlsis] nejkorektnější způsob vzhledem k zápisu

[kč] excessus [ekčèssus] jednodušší a akceptovatelný

[kš] excita [èkšita] způsob používaný v anglosaských zemích, spíše hovorový

[čč] excellenter [e.čèllènter] je zcela poitalštný způsob, zní nedbale, nevzdělaně a je jednoznačně špat-

5 Doplnil Evžen Kindler a upozorňuje na nutnost vázání v latině; o něm v cizích pojednáních o latině jejich autoři často nepiší, protože v jejich mateřských jazycích se váže automaticky. Ovšem my v češtině nevážeme, a tak nevážeme ani v latině.

6 Správně se používá, a Evžen Kindler to navrhuje, značka [w] jako v angličtině. Důvodem je zejména, že [u] následující za [k], netvoří slabiku, je to polohláska. Zde použité [ku] je pro důrazné a jednoznačné vyjádření, že nesmí znít [kv]. Čtenář rozumí, že quam [kuam] je jednoslabičné, podobně v quoniam [kuoniam] první slabikou je [kuo].

ně.⁷

Z pěvecké praxe se zjednodušená výslovnost skupin hlásek ukazuje jako efektivnější (jak v akustice, tak při natáčení). V tomto případě „in excelsis“ při důsledné výslovnosti [eksčèlsis] a rychlém opakování, zní jako šišláni, doporučovaná výslovnost [ekčèlsis] je neskonale vhodnější. V Capella Regia se používá dokonce „hovorové“ [ekšèlsis] (z konstrukce, že měkká hláska nemění C na [č], ale skupinu XC = KSC na [kš]), které je ve výsledku vždy slyšet jako [ekčèlsis]. Hláska Š je totiž tak krátká, že posluchač slyší Č. Jako nejvhodnější lze doporučit dvě prostřední možnosti [kč] nebo [kš].

NCT [ŋkt] N je nazální, K je lehké sanctus [sa:ŋktus/saŋŋktus] rozhodně je třeba se vyvarovat výrazného odděleného vyslovení [nə] [sa:nəktus]. Je-li požadavek na lepší srozumitelnost v akustice, lze vyslovovat [n]; hláska N se zvýrazní **prodloužením**, ale přivazuje se k následující hlásce, aby nebylo [ə] téměř slyšitelné: [sa:nŋktus] (nikdy nevkládáme další vokál). To platí i mezi slovy končícími N, M, kdy následující slovo začíná souhláskou T, D, K, atd.

podobně:

NX [ŋks] pinxi [piŋksi]

NCTI [ŋkci] functio [fŋŋkci]

XS lze se setkat s hyperkorektním zápisem se snahou o vyslovení dvojitého S: exsules [èks.sules], exsultant [eks.sultant]

v tom případě lze vědomě vyslovit neznělé [ks] namísto obvyklého [gz] dle odst. o výslovnosti X

SHRNUTÍ

C a G jsou měkké souhlásky [č], [dž], pokud následuje měkká samohláska. Měkké samohlásky jsou E, I, ale také Y a AE, OE (Y není tvrdá). Naopak S měkká samohláska sama neměkčí, musí se „vložit“ C a pak měkká samohláska. Tím vzniká skupina SC, kterou měkká samohláska mění na [š] nikdy ne [sč]. Pokud si nejsme jisti, vzpomeňme na italské názvosloví *crescendo* a vyslovme [kresčendo], [kreščendo] abychom se ujistili, že je to nesmysl, a jediné možné je [krešendo]. GN je vždy [ň], i když následuje tvrdá samohláska.

C a měkká samohláska před S si lze představit jako jakýsi měkký znak (v ruštině). Podobně H (nevyslovuje se) působí jako tvrdý znak. CH [k] a SCH

7 V tomto bodě Evžen Kindler považuje za správné jen [kš]. Interpreti používají častěji [kč], méně [kš]; rozdíl je neznatelný.

[sk] ani následující měkká samohláska nezměkčí.

Z pěvecké praxe se zjednodušená výslovnost skupin hlásek ukazuje jako efektivnější (jak v akustice, tak při natáčení). Typicky „in excelsis“ při důsledné výslovnosti [eksčelsis] a rychlém opakování zní jako šišláni, naopak hovorově [ekšelsis] je vždy slyšet jako [ekčelsis], obojí je akceptovatelné.

Evžen Kindler vykládá skupinu eXCElsis jako KS+CE tedy [kše]. Vera Scherr naopak patrně vychází z toho, že Ital v zápisu XCE nevidí S, které by změnil na [š] a vysloví (hyperkorektně) [eksčelsis] neboli v praxi líně [ekčelsis].

Nedejme na tvrzení typu „Italové říkají“. To není argument. Pro správnou výslovnost neplatí: „víc hlav, víc ví“, ale potřebujeme jednoho, který ví. Italové např. denně používají italské *eccelsis* [eččelsis], ale latinské *excelsis* se píše a vysloví jinak.

P, T, K, jsou neaspirované, vyslovujeme je bez přídechu. Přidání CH [kchirie] k lepší srozumitelnosti nepomůže. Podobně nevládáme neutrální vokál [ə] po N, M, ale použijeme nazální N a připojíme bezprostředně další souhlásku. Lepší srozumitelnosti lze dosáhnout prodloužením N [sa:ηηktus], ale nikdy [sa:nəktus]. Ani v češtině nebudeme zpívat bunda [bunəda] a banka [banəka], ale použijeme nazální [ban̩ka]. Pro běžnou potřebu zpěváků jsou tyto poučky s příklady dostačující.

Je jedno, pro jakou výslovnost se rozhodnete, ale nechodte do pizzérií, kde podávají [tagliatelle] (pokud nejsou latinské), prosciutto [proščuto] a gnocchi [gnočči], a hlavně... nejezte a nezpívejte blbě.

Váš

Ondřej Šmíd

VALNÁ HROMADA SDH

Valná hromada SDH konaná dne 21. 5. 2016 zvolila pro příští funkční období předsedou Jaroslava Eliáše a výkonným místopředsedou Ondřeje Šmída, dále pak členy výboru spolku (v abecedním pořadí): Marek Franěk, Josef Kšica, Vojtěch Mojžíš, Marika Pečená, Pavel Svoboda, Blanka Šedivcová (Karnetová), Marek Valášek.

Valná hromada odsouhlasila jednohlasně změnu názvu Společnost pro duchovní hudbu, z.s. a úplně znění stanov odpovídající zákonu 89/2012 Sb. (občanský zákoník). Soud na konci července všechny navržené změny zapsal.

Tím spolek rádně splnil všechny změny uložené zákonem. Zápis z valné hromady je přístupný online ve sbírce listin soudu.

SPIRITUALITA CHRÁMOVÉHO SBORU

Matice cyrilometodějská vydala letos na jaře útlou brožurku „Spiritualita chrámového sboru“. Děkuji olomouckým přátelům, že mi jeden exemplář poslali, takže se mohu nyní s čtenáři Psalteria podělit o své dojmy.

Jak už jsem zdůrazňoval v několika posledních svých „recenzích“, nejsem na nic kvalifikován, hudebník, filosof, lingvista, psycholog a pisálek jsem jen amatérský. Možná někdy jednooký mezi slepými.

Nejprve tedy klady: Je potěšitelné, že vůbec někdo péči o duchovno v našich chrámových sborech nějakým počinem podpořil.

Nicméně záhy se ozvaly některé nejasnosti. Text je silně formálně poznamenán tím, že jde o přepis přednášky, kterou autorka – Sr. Elisabeth Halbmannová proslovila na konferenci o církevní hudbě. A jak to tak bývá – i dobrá přednáška, je-li věrně přepsaná, působí neurovaným dojmem, právě tak jako dobrá přednáška nebo homilie nemůže vzniknout tak, že se přečte nějaká stať. Srozumitelnost textu navíc poněkud zatemnil nepřilíš povedený překlad.

Jaký je vlastně název dílka? „*Spiritualita chrámového sboru*“ je na obálce a v tiráži, ale celý text začíná nadpisem „*Sborový zpěv a spiritualita*“, který podle mě nakonec daleko lépe vystihuje zaměření textu. Protože jen těžko si dokážu představit, že obálkový název lze naplnit textem, ve kterém se slova jako chrám (kostel), liturgie, liturgická (natož pak posvátná) hudba – jako kategorie i jako repertoár, či dokonce samotný titulní „chrámový sbor“ prakticky nevyskytnou a jediná zmínka o zpěvu sboru jako o službě je v předmluvě otce biskupa Hrdličky.

Trochu troufalým zjednodušením bych shrnul obsah brožury takto: „*Bůh mě oslovuje, JÁ to prožívám a odpovídám, odpovídám zvukem, tónem, zpěvem, touto svou odpověď nějak (skrze naslouchání) sladím s ostatními, čímž vznikne sborový zpěv, touto svou odpovědí ostatním svědčíme o Boží iniciativě a sami sobě způsobujeme psychický, duchovní i fyzický rozvoj.*“

Je to asi spirituální přístup, ale co je na něm chrámového, církevního, liturgického? Dal by se přece stejně dobře aplikovat na věřícího zpěváka v kterémkoli světském sboru.

Další zarazující aspekt tohoto přístupu vidím v tom, že naši nevěřící bratři a sestry, když zpívají, dělají vlastně něco úplně jiného, než to, co je obsahem brožurky a co jsem se pokusil shrnout v předchozím odstavci. A to mi přijde poněkud zvláštní. Na první pohled by člověk řekl, že činnos-

ti ve světském a v chrámovém sboru jsou stejné, jen zaměřené k jinému cíli.

V nejednom chrámovém sboru působím již 40 let. V různých pozicích, shora i zdola. A lidí, kteří uvažují „podle příručky“, jsem moc nepoznal. Má snad taková příručka znamenat, že kdo takto dosud neuvažoval, kdo měl ke svému chrámovému zpěvu jiný přístup, tak by takhle uvažovat měl?

Alespoň pro mě by to nebylo to právě a o spiritualitě jsem se vždy domníval, že právě proto jich máme v katolické církvi povícero (činná, kontemplativní, františkánská, jezuitská...), všechny stejně legitimní, aby si každý dle svého zaměření mohl nějakou zvolit.

Neumím vypočítat všechny možnosti, tak ve zkratce a pro ilustraci alternativ nastíním tu svou: „*Zpěv je z části řemeslo, z části umění. Umění i řemeslo se má umět. Kdo to neumí a cítí se k tomu povolán, měl by se to naučit. Bohoslužebný zpěv (který je nejvlastnější náplní činnosti chrámového sboru) je vázaný na slova liturgie, a tak tvoří nezbytnou nebo integrující součást slavné liturgie. (SC 112). Je nutné, aby věřící přistupovali k posvátné liturgii se správnou přípravou ducha, aby své myšlení uvedli v soulad s ústním projevem (SC11) (tedy srdce podle hudby a ne hudbu podle svého srdce – dodává JiKu). Dostal jsem nějakou tu hřivnu, tak sloužím a snažím se je rozmnožit, aby byla hudba při liturgii tak, jak má být, a věřícím ani zpěvákům se neztěžovalo to uvedení mysli do souladu s ústním projevem.*“

O spiritualitě skutečných umělců jsme zase psali v Psalteriu vloni cituji a přemílající obsáhle Romamna Guardiniho.

Je však pravděpodobné, že existují lidé, kteří ke své činnosti v chrámových sborech přistupují tak, jak naznačuje a rozvíjí uvažovaná brožura. Pro ty bude zajisté velkým obohacením. A i ostatní by si ji zakoupit a přečíst měli, aby poznali i jiné přístupy, než které jsou jim samým vlastní.

Při četbě brožury a při psaní tohoto textu se mi na mysl neustále vkrádala jedna minipovídka zvěčnělého Ilji Hurníka z knihy Kapitolské husy, takže neodolám a uvedu ji na závěr této recenze-nerecenze.

ZVON A HRNEC

Po staletí hlaholil zvon. Tu nadešel den, kdy jeho srdce udeřilo naposled. Zvon pukl a oněměl.

„Byl to velký pěvec,“ řekl jsem.

„Nemyslím,“ řekl prádelník hrnec, „byl to sice samý cit, samé srdce, ale to nejdůležitější mu chybělo: uši.“

JiKu

Z redakční pošty

Nedá mi, abych nezareagoval na několik hrubých chyb v notové příloze posledního čísla Psalteria 1/2016. Možná, že se k tomu ještě ozve i někdo z muzikologů či zdatnějších varhaníků.

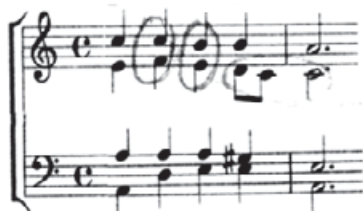
V této příloze byla uvedena skladba - *Človče nevěř světu*. V záhlaví je uvedeno „nápěv: Hans Leo Hassler, harmonizace: J. S. Bach - Matoušovy pašije“. Tato melodie se nachází v evangelickém zpěvníku pod názvem *Herzlich tut mich verlangen*. J. S. Bach tento známý chorál zpracoval více jak 10x s různými harmoniemi a použil jej v kantátách, varhanních předehrách, Vánočním oratoriu, z toho jen v Matoušových pašijích s různými texty dokonce 4x. Podložit nějakou melodii Bachovou harmonizací (pokud existuje) je skutečně dobrým řešením, ale pak se nesmí v Bachově zápisu změnit ani nota. Co se zde vlastně stalo?

Bachovo zpracování bylo v sopránu očasováno o melodické tóny tak, aby c.f. odpovídal zápisu ve zpěvnících a kancionálech. Vznikl tak jakýsi kompilát, ve kterém však vznikly nejen hrubé chyby při spojování akordů, chybné postupy v hlasech, ale dokonce i jiné akordy. Na ty nejzávažnější případy se podíváme podrobně.

Příklad 1 - kompilát a J. S. Bach

Příklad 1. Už v předtaktí je chyba. Tenor s basem postupují v otištěném kompilátu v **paralelních primách** což je analogie zakázaných paralelních oktáv neboli vynulování jednoho hlasu. Celé předtaktí je tak vlastně tříhlasé. J. S. Bach tam ale má v basu na poslední osmině průchodné **g**, které vytváří sekundakord místo v kompilátu vytvořeného nevýrazného kvartsexakordu. Z tenorové čtvrtové noty **a** se pak dále odvíjí podpora altového postupu v paralelních terciích.

Příklad 2 - kompilát a J. S. Bach

Příklad 2. Ve třetím a sedmém taktu (počítáno bez předtaktí) vznikly na

druhé a třetí době mezi sopránem a altem chybné postupy v **paralelních čistých kvintách!!**, které jsou tam dost nepěkně slyšet. Možná také proto Bach zvolil na druhé době v sopránu onu melodickou ozdobu, aby tomuto chybnému postupu předešel. Nutno říct, že to vyřešil báječně. Při kompilaci vznikl ještě na třetí době místo logického původního průchodného kvartsexakordu jakýsi podivný „akord“ **e-a-e-h**.

Příklad 3 - kompilát a J. S. Bach

Pamatuji si ještě na dobu, kdy bylo zvykem hrát tzv. počítané trylky (návody najdeme ještě v edicích Straubeho, dřívějších vydání Peterse a realizace na některých nahrávkách). Striktně aplikovaný návod vedl někdy k chybným paralelním kvintám mezi jedním z doprovodných hlasů a závěrem takového trylku. Vybavuji si, jak při přehrávkách na varhanních seminářích AMU Dr. Jiří Reinberger občas na nešťastníka hřímal: „Osoba jedna bídna, copak ty kvinty neslyšíš?“ Vraťme se však zpět ještě k uvedeným

Příklad 4 - kompilát a J. S. Bach

taktům. Osminový postup na čtvrté době v altu (nota **c**) vypadá jako nepovedený průchod. Jak se však situace promění,

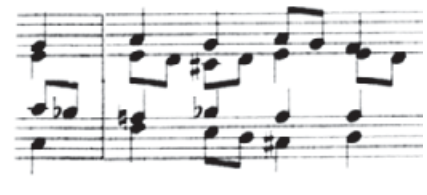

když doplníme vynechanou sopránovou notu **a**. Najednou zjistíme, že anticipo-

vaná altová nota **c** vlastně vytváří podporu pro klesající soprán v paralelní sextě. Také to i lépe zní.

Příklad 3. Takt jedenáctý. Na třetí době je v sopránu vynechána průchodná nota **g**. Zde přímo o nově vytvořenou harmonickou chybu nejde ani o chybný postup hlasů, ale zase se zde porušuje krásný komplementární rytmus v celém verši, který postupně probíhá všemi hlasy.

Příklad 4. Takt třináctý. Z poslední osminy čtvrté doby na první dobu čtrnáctého taktu je mezi sopránem a altem postup v **paralelních sekundách!!** Zde ale

vidím chybu spíše v opisování a v nedůsledné korektuře.

Příklad 5. Takt patnáctý, čtvrtá doba. Nota **e** z altu stoupá nad sopránové **d** a tím vytvoří jiný akord (místo původního sextakordu se tu objeví najednou kvintsextakord) a navíc je **chybně rozveden**. Na poslední osmině tohoto taktu by měl zaznít septakord, kdežto v kompilaci tam najdeme jen kvintakord. To pomijím ještě nepřipustný postup altové noty **e** do sopránového **d**. Aby se Bach z tohoto shluku tónů vymotal a mohl použít tuto harmonii, musel vzhledem ke stoupajícímu tenoru provést v horních hlasech nevyhnutelný kvartový skok vzhůru. Klesající melodii podpořil ještě paralelní tercií v altu. Logické, zřetelné, znějící. Jen krátká poznámka: Úmyslně nepopisuji

akordy úplně přesně (např. mimotonální sextakord zmenšeného kvintakordu, atd.), protože se domnívám, že pro tyto účely to není nezbytné.

Podložit melodii originální harmonií se uvažovalo i při sestavování Mešních zpěvů. Velmi lákavé to bylo třeba u Michnových nápěvů. Problém byl hlavně s jeho „poloakordy“ bez kvinty jen se zdvojeným základním tónem a tercií, které vznikly přirozeným vedením hlasů nebo se vzdáleností mezi vnitřními hlasy přesahující leckdy rozsah oktávy. Ve smíšeném sboru to zní zajímavě, při varhanním doprovodu samotného c.f. už nikoliv a navíc se to někdy bez pedálu dá těžko prsty pobrat. Jakmile se do originálu

Příklad 5 - kompilát a J. S. Bach

sáhlo, obvykle došlo k chybným postupům nebo bylo narušeno logické vedení hlasů. Muselo se tedy změnit několik předcházejících a následujících akordů, abychom dostali „křehký“ plný akord a nevznikly při jeho spojování chyby. Ovšem tím se stále více stíral Michnův osobitý rukopis. Podobné úpravy jsou opravdu velmi zrádné, a jak je vidno, často se nevyplácí. Musíme si stále klást také otázku, zda melodická úprava nebo odlišnost nemá ještě nějaký ryze pragmatický důvod, než jen melodické obohacení c.f. Nelze se tedy spoléhat jen na mechanický přístup.

Je myslím dobrým počinem, že spolu s tímto časopisem začala vycházet také notová příloha. Dobré hudby není nikdy dost. Soudě podle příspěvků, je časopis Psalterium zacílen mezi čtenáře více hudebně erudované, proto by se zde chyby objevovat neměly, nehledě na to, že úroveň tohoto periodika se tak zbytečně snižuje.

Marek Čihař

OPRAVA

Opravte si, prosím, v notové příloze minulého čísla Psalteria 2016/01:

Petr Eben – Antifona, třetí osminová nota trioly, takt 1 a 3, v levé ruce doprovodu má být d místo c. Pravá i levá ruka jsou správně v unisonu se zpěvem.

Ondřej Šmíd

Kláster premonstrátů ŽELIV

program srpen 2016

• Pondělí 22. 8. | 19:30 | Klášter Želiv – kostel Narození Panny Marie

Laudate Pueri - hudba českých piaristů

Capella Regia Praha | Robert Hugo
V. Kalous, F. X. Brixl, J. Offner, V. Pelikán a další

• Úterý 23. 8. | 19:30 | Klášter Želiv – kostel Narození Panny Marie

Missa super Undique flammantis

Ensemble Versus (Brno) | Vladimír Maňas
Robert Hugo - varhany
Jacob Handl Gallus – Missa super Undique Flammantis á 7

• Čtvrtek 24. 8. | 19:30 | Klášter Želiv – kostel Narození Panny Marie

Koncert pro tři varhaníky a dvoje varhany

účinkují Adam Viktora, Robert Hugo a Lukáš Vendl
Na koncertě se představí velké kůrové i malé chórové varhany
Vstupné 100 Kč / sleva 80 Kč

• Pátek 26. 8. | 19:30 | Klášter Želiv – kostel Narození Panny Marie

Závěrečný koncert sólových tříd mezinárodní letní školy duchovní hudby Convivium 2016

účinkují frekvantanti Convivia 2016
Vstupné dobrovolné

• Sobota 27. 8. | 19:30 | Klášter Želiv – kostel Narození Panny Marie

Závěrečný sborový koncert – Convivium 2016

účinkují frekvantanti Convivia 2016
Vstupné dobrovolné

více na www.MusicaFigurata.cz

SVATOVÁCLAVSKÉ SLAVNOSTI

25. mezinárodní festival
duchovního umění

4.9. - 2.10. 2016

BAROCCO SEMPRE GIOVANE

ENSEMBLE TOURBILLON

ALITEA

CAPELLA REGIA

ENSEMBLE 18 +

AMOR AETERNUS

IRENA BUDWEISEROVÁ & BAND

KAREL KOŠÁREK

VILÉM VEVERKA

NORTH CZECH CAPELLA

pod záštitou
Dominika kardinála Duky

svatovaclavske.cz

PRA
HA
PRA
GA
PRA
G